

Elmira ƏHMƏDOVA

Baş laborant

BAKI ŞƏHƏRİ KÜTLƏVİ KİTABXANALARINDA DÖVRİ MƏTBUAT FONDLARININ FORMALAŞMASI MƏSƏLƏLƏRİ

Məlum olduğu kimi, kütləvi kitabxanalar əhalinin ən geniş dairəsinə xidmət edən kitabxanalardır.

Hər bir kütləvi kitabxananın fondunun əsas xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, bu fondlar məzmun baxımından universal xarakter daşıyırlar. Əlbəttə, fondun universal xarakter daşması heç də o demək deyil ki, kütləvi kitabxanalar respublikada nəşr edilən bütün kitabları alırlar. "Hər bir kütləvi kitabxana məhz kütləvi ehtiyaca cavab verən, bütün oxucular, yaxud əksər oxucular üçün anlaşılıqlı olan kitabları diqqətlə seçir və alır, həmçinin qabaqcıl təcrübəni və elmi-texniki nailiyyətləri əks etdirən, sənaye, kənd təsərrüfatı və mədəniyyət işçilərinə istehsalı mənimsəməkdə və təkmilləşdirməkdə kömək edən ədəbiyyata xüsusi diqqət verir" (1, s.79).

Kütləvi kitabxananın fondunun olduqca əhəmiyyətli hissəsini dövrü nəşrlər təşkil edir. Kütləvi kitabxanaların dövrü mətbuat fondu, kitab fondu kimi universal xarakter daşıyır. Başqa sözlə desək, kütləvi kitabxananın dövrü nəşrlər fondunda bütün oxucu qrupları üçün maraqlı olan, əsas etibarilə elmi-kütləvi xarakter daşıyan jurnal, məcmuə, qəzet və s. mühafizə edilir və geniş oxucu kütlələrinin istifadəsinə verilir.

Kütləvi kitabxanaların öz sosial funksiyalarının yerinə yetirilməsində dövrü mətbuat əsərləri müstəsna əhəmiyyət kəsb edir.

Kütləvi kitabxanalar və o cümlədən kütləvi kitabxanaların mərkəzləşdirilmiş sistemləri müəyyən bir rayonun, şəhərin ərazisində yaşayan oxucuların ümumtəhsil, mədəni və peşə sorğularının ödənilməsi üçün nəzərdə tutulan universal profilli kitab, dövrü mətbuat və digər sənədlər fondlarına malik olurlar.

Bütün bunlar kütləvi kitabxanaların dövrü mətbuat fondlarının formalaşmasına da bilavasitə aiddir.

Kütləvi kitabxananın dövrü nəşrlərlə səmərəli kompleksləşdirilməsi proqramının mühüm tərkib hissəsini təşkil edib, kitabxanaları kitablarla və digər sənədlərlə kompleksləşdirilməsi işi ilə üzvi surətdə əlaqədar şəkildə həyata keçirilməlidir.

Məlum faktdır ki, kütləvi kitabxana oxucularının informasiya tələbatını yalnız kitablarla ödəmək mümkün deyildir.

Cəmiyyətdə baş verən sosial-siyasi, iqtisadi, mədəni və digər proseslər, yeni-yeni problemlər irəli sürür və bu problemlər operativ şəkildə öz əksini birinci növbədə dövrü nəşrlərdə tapır və təbii olaraq həmin yazılara oxucu tələbatını formalaşdırır.

Əhalinin mənəvi və əxlaq tərbiyəsi, həyatın məqsəd və vəzifələrinin düzgün dərk edilməsi, insanlarda və xüsusən gənc nəsildə fəal həyat mövqeyinin formalaşdırılması vəzifələri, respublikamızın müstəqilliyi şəraitində dövlətçilik və suverenlik, milli ideologiyanın formalaşdırılması vəzifələri, geniş kütlələrin siyasi mədəniyyətinin formalaşması, bazar iqtisadiyyatına keçidlə əlaqədar yeni iqtisadi birliklərin mənimsənilməsi, əhalidə sağlam demokratik əhval-ruhiyyənin yaradılması, müharibə şəraitində hərbi-vətənpərvərlik ideyalarının dərk edilməsi və s. proseslər kitabxanaların fondunda müxtəlif mövzulara, nəşr tiplərinə dair dövrü nəşrlərin olmasını tələb edir.

Geniş oxucu kütlələrinin təlim və tərbiyə işində bədii ədəbiyyata, dilçiliyə, incəsənətə dair dövrü nəşrlərin böyük əhəmiyyəti vardır. Bu baxımdan kütləvi kitabxanalarda "ədəbiyyat", "incəsənət", "mədəniyyət" qəzetlərinə böyük ehtiyac vardır.

Şəxsiyyətin hərtərəfli inkişafı təbiətşünaslığa, riyaziyyata, tibbə və coğrafiyaya dair kitablarla yanaşı jurnal və qəzet materiallarının oxuculara çatdırılmasını, elmi-kütləvi məcmuələrin geniş təbliğ edilməsi məqsədilə müvafiq dövrü orqanların kitabxanalara alınmasını tələb edir. Bu məqsədlə Rusiyada və digər xarici ölkələrdə nəşr edilən təbiətşünaslıq xarakterli dövrü orqanlar kitabxanalarda olmalıdır.

Son dövrlərdə elmi-texniki nailiyyətləri operativ şəkildə əks etdirən məlumat nəşrlərinin, referativ jurnalların, müxtəlif dövrü informasiya orqanlarının rolu artmışdır. Həmin nəşrlər əsasında kitabxanalarda soraq-məlumat fondları yaradılır. Odur ki, kütləvi kitabxanalarda və xüsusən MKS-lərdə oxuculara bibliografik informasiya xidmətini günün tələbləri səviyyəsində təşkil etmək üçün mərkəzi

kitabxanalar tərəfindən özündə informasiya daşıyan jurnalların alınması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu baxımdan respublika və dünya informasiya mərkəzlərinin buraxdığı informasiya jurnallarının kütləvi kitabxanalarının soraq-məlumat fondunda olması olduqca əhəmiyyətlidir. Bundan əlavə dövrü nəşrlərdə, xüsusilə ədəbi-bədii jurnallarda yaxın vaxtlarda çıxacaq nəşrlər haqqında məlumat verilir.

Nəşriyyat planlarının çox az çap edildiyi vaxtda dövrü orqanlarda dərc edilmiş məlumat bibliografiyası xarakterli materialların kompleksləşdirmə prosesində böyük əhəmiyyəti vardır. Çünki belə məlumat kitabxananın cari ildə kompleksləşdirmə planının formalaşmasına xidmət edir. Bu baxımdan əvvəllər "Kitablar aləmində", indi isə "Zəka" sərəlvəsi ilə çap edilən jurnalın bütün kütləvi kitabxanalar tərəfindən kompleksləşdirilməsi olduqca vacibdir.

Jurnallardan başqa kitabxananın abunə olduğu qəzetlərdə kitabxanalar üçün bibliografik məlumat, elmi və ədəbi tənqid mənbəyi ola bilər.

"Ədəbiyyat", "İncəsənət", "Günay", "Azərbaycan", "Yeni Azərbaycan", "Respublika", "Vışka", "Azərbaycan müəllimi" və s. yerli qəzetlərdə ictimaiyyətin diqqətini cəlb edən yeni çıxmış kitablara, əsərlərə dair resenziya və rəylər haqqında xeyli məlumatlar tapıla bilər.

Dövrü orqanlarda dərc edilən tənqidi bibliografik materialları muntəzəm olaraq izləməklə kitabxanaçı cari elmi və bədii ədəbiyyata dair ictimaiyyətin fikri ilə tanış olur, mütəxəssislərin əsərlərə verdikləri qiymət və rəylərə əsaslanaraq fondun kompleksləşdirilməsi üçün kitablar seçir.

Kütləvi kitabxanalarda, o cümlədən MKS-lərdə vahid fondun dövrü nəşrlərlə düzgün kompleksləşdirilməsi, əsaslı dərəcədə fondun kəmiyyət və keyfiyyət təhlilindən, dövrü nəşrlərin oxucular tərəfindən istifadə edilməsi vəziyyətinin öyrənilməsindən asılıdır. Bu məqsədlə dövrü mətbuat fondu məlumat cəhətcə öyrənilir, kitabxanada olan jurnal və qəzetlərin oxucular tərəfindən faktiki istifadəsi meydana çıxarılır; dövrü nəşrlər fondunun az istifadə edilən hissəsi müəyyənləşdirilir və s. Belə təhlilin nəticələri elmi cəhətdən əsaslandırılmış dövrü orqanların kompleksləşdirilmə planının tərtibində istifadə edilir.

Kitabxanalarda dövrü mətbuat fondlarının istifadə səmərəliliyinin öyrənilməsi prosesində son bir-iki il ərzində heç bir dəfə də oxucular tərəfindən soruşulmayan jurnal və qəzetlərin müəyyənləş-

dirilməsi olduqca vacibdir. Bu iş əsas vəzifə dövrü mətbuat fondlarının az istifadə edilən, profili olmayan, dublet, məzmun cəhətcə köhnəlmiş, istifadə üçün yararsız vəziyyətə düşmüş jurnal və qəzetlərin dəqiqləşdirməkdən ibarətdir. Bu işində nəticələri özünü dövrü nəşrlərin komplektləşdirmə planının dəqiqləşdirilməsində tapmalıdır.

MKS-lərdə dövrü mətbuata abunə yazılışı mərkəzi kitabxananın komplektləşdirmə şöbəsi tərəfindən həyata keçirilir. Məsələn, Nizami rayonu MKS-də bu məqsədlə dövrü nəşrlərin tematik planları filiallara göndərilir. Onlar lazım olan jurnalların və qəzetlərin adlarını qeyd edirlər. Sonra həmin materiallar əsasında «Nizami rayonu MKS-in vahid fondunun dövrü nəşrlərlə komplektləşdirmə siyahısı» və kartotekası yaradılır.

Burada hər bir dövrü nəşrin hansı filialdan və neçə nüsxədə sifariş edilməsi göstərilir. Komplektləşdirməyə nəzarət etmək üçün xüsusi nəzarət-qeyd kartotekası aparılır. Bu kartotekada abunə yazılmış bütün nəşrlərin qeyd kartoçkası, buraxılış nömrələri həmin nəşrlər daxil olduqda müvafiq qeydlər öz əksini tapır.

M.Ə.Sabir adına şəhər kitabxanası dövrü mətbuat üzrə sifariş kartotekasında əks etdirilmiş hər bir kartoçkanın arxasında Nizami rayonu MKS-dən fərqli olaraq abunə qəbzinin nömrəsi, abunə qəbul edən idarənin adı, komplektin qiyməti göstərilir. Kitabxana 80-cı illərin sonunda 200 adda Azərbaycan və rus dillərində jurnal, qəzet və müxtəlif məjmue alır (2).

Kitabxananın komplektləşdirmə və kitabışləmə şöbəsinə daxil olan dövrü mətbuatın hər bir nömrəsi ayrıca inventar kitabına yazılır. Dövrü mətbuat sonra şöbənin ümumi uçot kitabına rüblük akt üzrə qeyd edilir. Bu haqda məlumat dövrü nəşrlərin inventar kitabından götürülür. Bu və ya digər səbəbdən kitabxanaya göndərilməyən və yaxud rabitə orqanlarında itib-batan hər bir qəzet nüsxəsi, jurnal nömrəsi, ardı davam edən nəşr üzrə xüsusi kartoteka tərtib olunur.

Mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemlərinin vahid fondun komplektləşdirilməsinə dair mövcud təlimata görə MKS-lərdə rayon, şəhər kitabxanalarının aldığı abunəni və seriyalı jurnalların ümumi kartotekası tərtib edilməli və bu kartotekada hər bir filiala daxil olan dövrü orqan ayrıca qeyd edilməlidir (3, s.25-30). Bu kartotekaya MKS -in dövrü mətbuat üzrə mərkəzi kartotekası deyilir.

Göstərdiyimiz təlimata əsasən MKS-lərdə jurnalların uçotu qeyri nəşr əsərlərindən fərqli və ayrıca aparılır. Abunə yolu ilə alınan curnallar mərkəzi kitabxanaya, filiallar üçün abunə olunmuş jur-

nallar və digər dövrü orqanlar isə bilavasitə filialların ünvanına göndərilməlidir.

Nəhayət, kütləvi kitabxanaların dövrü orqanlarla komplektləşdirilməsi prosesinin bir mühüm xüsusiyyətini də qeyd etmək lazımdır. Bu xüsusiyyət abunə üçün ayrılmış vəsaitə qənaət etmək və abunə ilə alınan nəşrlərdən səmərəli istifadə etmək məqsədilə kütləvi kitabxananın xidmət etdiyi ərazidə yerləşən digər kitabxanalarla abunə yazılışının əlaqələndirilməsi məsələsidir.

Dövrü mətbuata abunənin digər kitabxanalarla əlaqələndirilməsi, müasir dövrdə maliyyə çətinlikləri şəraitində xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Abunə yazılışın əlaqələndirilməsi kitabxanalar tərəfindən iki istiqamətdə aparıla bilər:

Birincisi, MKS daxilində yerləşən kitabxanalar-filiallar arasında əlaqələndirmə.

İkincisi, MKS-lə müvafiq ərazidə yerləşən digər kitabxanalar arasında əlaqələndirmə. Məsələn, şəhərlərdə MKS daxili əlaqələndirmə Mərkəzi kitabxana ilə filialların yaxınlığını nəzərə alaraq eyni jurnal və qəzetlərin abunəsinə Mərkəzi kitabxana ilə filiallar arasında nisbətən ixtisar edib, bunun hesabına dövrü nəşrlərin ad etibarilə sayını artırma bilər.

Rayon MKS-lərin isə Mərkəzi kitabxana ilə filiallar arasında məsafə uzaqlığı səbəbindən eyni jurnal və qəzetlərin mərkəzi kitabxana və filiallarda olması daha məsləhətdir. Bununla yanaşı Mərkəzi kitabxananın məqsəd və vəzifələrini nəzərə alaraq buraya bir sıra elə dövrü orqanlar abunə etmək olar ki, onların filiallara təkrarən alınmasına ehtiyaj olmaz.

Eyni zamanda MKS-lə həmin ərazidə yerləşən elmi, elmi-texniki, digər kitabxana ilə əlaqələndirmə müqaviləsi əsasında müəyyən dövrü nəşrlərin yalnız MKS-ə, digər jurnal və qəzetlərin isə müvafiq kitabxanaya alınması məsələsini təşkil etmək olar. Belə əlaqələndirmə nəticəsində dövrü nəşrlərin alınması daha konkret və məqsədyönlü olub, abunə vəsaitindən səmərəli istifadə edilməsi üçün şərait yaradar. Bu iş eyni zamanda oxucuların dövrü orqanlara olan tələbatını hərtərəfli ödəmək imkanlarını genişləndirər.

Əlbəttə, dövrü nəşrlərin komplektləşdirilməsinin əlaqələndirilməsində iştirak edən kitabxanaların məqsəd və vəzifələri, sosial funksiyaları, tipi, profili və oxucu sorğuları xüsusiyyətləri nəzərə alınmalıdır.

1. *Kitabxanaşınaslıq: Dərs vəsaiti: H1.-B.: Maarif, 1982. - 381 s.*
2. *M.Sabir adına kütləvi kitabxananın hesabatı.*
3. *Vahid kitabxana fondunun komplektləşdirilməsi //MKS-lərdə işin təşkili: Təlimatlar və uçot formaları.-B., 1988.-S.25-30.*
4. *Xələfov A., Kazımov R., Bədəlov E. Kitabxana işçisinin məlumat kitabı. - B.:Azərbayc, 1986.-287 s.*

Ельмира Ахмедова

**ВОПРОСЫ ФОРМИРОВАНИЯ ФОНДОВ
ПЕРИОДИЧЕСКИХ ИЗДАНИЙ
В МАССОВЫХ БИБЛИОТЕКАХ г. БАКУ**

Резюме

В статье рассмотрены организация и методические вопросы формирования фондов периодических изданий в массовых библиотеках Азербайджана на современном этапе.